

DET ANTROPOCÆNE OG POSTHUMANISME

TEORI: NÅR MENNESKET IKKE LÆNGERE BARE ER ET MENNESKE

Menneske og natur. Hersker vi mennesker over naturen? Bliver vi behersket af naturen? Er vi en del af naturen, er naturen en del af os, eller er menneske og natur to adskilte dele? Spørgsmål om menneskets forhold til naturen har vist optaget mennesker altid. Myter og religioner, videnskabsmænd og filosoffer har forsøgt at give os svaret på, om menneskets plads er i, over eller under naturen. Og spørgsmålet bliver stadig mere relevant, mens klimaforandringerne tager til.

Det er heller ikke noget nyt, at man i kunsthistorien beskæftiger sig med og interesserer sig for sammenhængen mellem menneske og natur. Tænk bare på renæssancemaleren Leonardo da Vincis anatomiske tegninger fra begyndelsen af 1500-tallet, hvor han med et naturvidenskabeligt blik undersøgte, hvordan mennesket blev skabt. Den vinkel var anderledes end tidligere, hvor man med et religiøst blik betragtede mennesket som skabt af Gud. Eller tænk på, hvordan man i den danske guldalderkunst i 1800-tallet iscenesatte den danske natur og bondens idylliske liv på landet på et hav af nationalromantiske landskabsmalerier. Eller tænk på 1900-tallets hyldest til industrialiseringens menneskeskabte natur med jernbaner, dampmaskiner, fabrikker osv.

Et mere kritisk blik på sammenhængen mellem menneske og natur opstod i 1960'erne, hvor kunstnere fx begyndte at udforske *land art* som genre. Land art dækker over stedsspecifikke værker, som er skabt af og i naturen, og som for alvor gør opmærksom på, at menneskets indflydelse på naturen sætter varige spor. I dag bugner den internationale kunstscene med det, der flere steder kaldes *eco art* - klimakunst - som i lighed med tidligere tiders kunsthistoriske blik på naturen

og det menneskeskabte tematiserer forholdet mellem menneske og natur. Det nye ved klimakunsten er imidlertid, at vores forståelse af, hvad der er natur og naturligt, og hvordan mennesket placerer sig i forhold dertil, har ændret sig markant.

MENNESKETS FORHOLD TIL NATUREN, TIL KLIMAET OG TIL TEKNOLOGIEN

Man kan bruge begreberne *det antropocæne* og *posthumanisme* til at tale om, hvordan dette skifte har påvirket den internationale kunstscene. De to begreber kredser netop om menneskets forhold til naturen, til klimaet og også til teknologien.

Begrebet *antropocæn* kan oversættes til "menneskets tidsalder". Det stammer fra græsk, hvor *antropos* betyder "menneske" og *-cæn* kommer af *kainos*, som betyder "ny". Antropocæn beskriver med andre ord en ny, geologisk tidsalder, hvor menneskets indvirkning på planeten er så gennemgribende, at det ikke kan gøres om; faktisk kan den aflæses geologisk – helt ned i jordlagene. Det antropocæne peger dermed på, at de spor eller aftryk, mennesker sætter i naturen i dag, aldrig kan slettes. Det er dog ikke ensbetydende med, at menneskets evne til at gribe ind i og forandre naturen gør os i stand til at kontrollere naturen. For i samme ombæring, som mennesket manipulerer med naturen, så manipulerer naturen med mennesket. Med andre ord slår begrebet det antropocæne fast, at menneske og natur ikke er adskilt i en romantisk dualisme, men at mennesker er naturen, og naturen er mennesket.

NÅR NATUREN IKKE ER NATUR

Inden for forskningen i det antropocæne er det netop spørgsmålet om, hvad 'natur' så betyder, der er i centrum. For hvis mennesket ikke længere kan adskilles fra naturen, hvad sker der så? Ifølge Martin Gregersen og Tobias Skiveren er det umuligt at finde frem til et entydigt svar på det. Det har de skrevet om i den litteraturvidenskabelige bog *Den materielle drejning*, som det følgende bygger på.

Når man ikke længere adskiller menneske og natur, men i stedet forener menneske og natur i ét, så må distinktionen mellem aktiv (menneske) og passiv (natur), kultur (menneske) og natur, manipulator (menneske) og manipuleret (natur), menneskets og dets omverden ophæves. På papiret skal vi altså forstå det antropocæne som en skelsættende periode i forholdet mellem menneske og natur. Men i virkeligheden hersker der stor uenighed om, hvornår den antropocæne tidsalder opstod – og om den overhovedet eksisterer. Uanset hvad er begrebet interessant at

anvende, når vi bruger kunsten til at tale om, hvordan vi som mennesker påvirker omgivelserne i en sådan grad, at naturen ikke længere findes som naturlig natur, fordi vi mennesker har sat vores spor overalt på kloden i form af industrialisering, fossile brændsler, forbrug osv.

HVAD ER 'DET ONDE' I EN TID, HVOR MENNESKE OG NATUR ER ÉT?

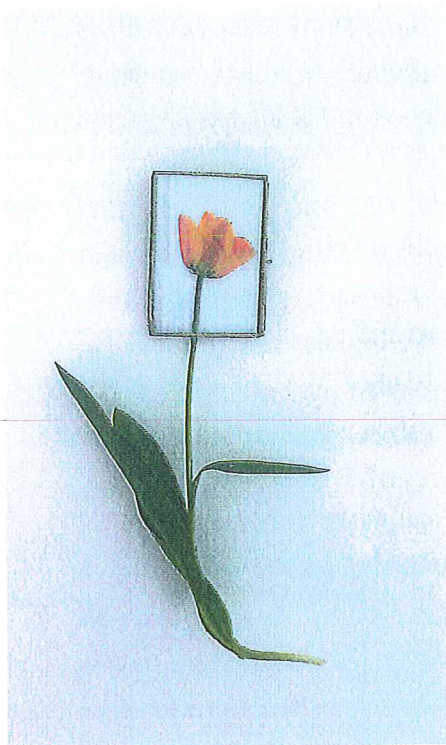
Inden for den kunsthistoriske videnskab har det antropocæne perspektiv umiddelbart åbnet for nye undersøgelser af fortidens landskabsmalerier med fokus på, hvordan billederne skildrer spor af mennesket i landskabet. Som du allerede ved fra indledningen til dette kapitel, er det ikke nyt, at man kan arbejde med menneske over for natur i kunsten.

Derimod er det nye ved det antropocæne blik, at menneske og natur ikke er adskilt, og at fremstillingen af det gode og det onde har ændret karakter. For hvad er 'det onde' egentlig i en tid, hvor menneske og natur er uadskillelige? Netop dette paradoks skildres på den internationale kunstscene i dag. Her iscenesættes debatten om klimaforandring, global opvarmning og andre menneskeskabte (såkaldte) naturkatastrofer gennem et antropocænt blik. På den måde gør den antropocæne kunst beskueren opmærksom på, hvilken position mennesket selv har i en verden, hvor mennesket ikke sættes over andre væsener. I stedet viser den antropocæne kunst os, at vi selv er en del af relationen mellem menneske og natur.

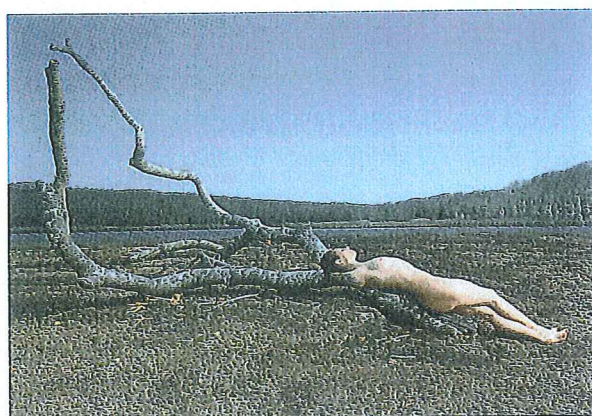
NÅR MENNESKET BLOT ER ÉN BLANDT MANGE ANDRE ARTER

Det *antropocæne* handler om den (geologiske) tidsalder, vi i dag lever i. Her har menneskets aftryk på naturen medført en forandret naturoplevelse, hvor menneske og natur er ét. Det *posthumane* er endnu et blik på vores tidsalder, hvor fokus stadig ligger på menneske, natur og klima, men med et andet fortegn, nemlig et teknologisk. I den posthumane tankegang belyses, hvordan menneskets egen natur er under kraftig forandring som følge af den teknologiske udvikling: genteknologi, blanding af mennesker og maskine (cyborg), robotteknologi og kunstig intelligens for blot at nævne nogle af de forandringer, der påvirker menneskets natur.

Posthuman kommer af latin, hvor *post* betyder "efter", og *human* betyder "menneske" – altså det, der kommer efter mennesket. Det posthumane blik handler om, hvordan nutidens teknologiske indgreb og muligheder forskyder vores fokusering

ELEV
ARBEJDE

på mennesket som en særlig kategori til en idé om, at mennesket blot er en art blandt mange andre arter.

En sådan fremstilling af at være menneske peger på, at skellet mellem menneske, natur og kultur, mellem krop og bevidsthed og ikke mindst mellem menneske og maskine bliver uløseligt vævet sammen. I den optik ophører den eksistentielle skelnen mellem menneske og ikkemenneske, og i stedet opstår der en langt mere flydende verdensforståelse, hvor det menneskelige og det ikkemenneskelige konstant bevæger sig ind og ud af hinanden og påvirker hinanden. Med andre ord: Selve definitionen af at være menneske har ikke længere nogen særstatus, fordi det rent filosofisk ikke kan lade sig gøre at definere, hvad et menneske er.

Er du for eksempel stadig et menneske, hvis størstedelen af din krop bliver amputeret, og du i stedet får indsat proteser? Kan man betragte en robot som et menneske, hvis robotten har samme egenskaber som dem, du kender fra mennesker?

Og hvis du får opereret horn i panden og en hale i rumpen, er du så menneske eller dyr?

MENNESKE ELLER IKKEMENNESKE?

Det undersøgende blik på, hvad det vil sige at være menneske, er som bekendt ikke nyt i kunsten. Men særligt inden for de seneste 15-20 år har vi oplevet en kunstnerisk tendens, hvor kunstneriske og æstetiske undersøgelser af, hvad en krop er, hvornår en krop går fra at være en krop til blot at være et hylster, og om dyreliv er mere værd end menneskeliv, er trængt igennem. Nogle kunstnere arbejder fx med, hvordan kropsdele kan transplanteres. Hvordan vi kan forbedre vores kroppe ved hjælp af teknologi, er også blevet et tema.

Det posthumane handler om både det teknologiske (hvad vi rent videnskabeligt er i stand til at gøre) og om det etiske (hvad vi rent etisk bør gøre). Posthumanismen undersøger den teknologiske indvirkning på det at være menneske og på menneskelige relationer, og hvad de i det hele taget er. På den måde kan vi bruge begrebet, når vi gennem kunsten fx forsøger at finde svar på, hvordan fremtidens mennesker kommer til at genforhandle og redefinere skellet mellem det at være menneske eller ikkemenneske.

ELEVARBEJDE

ANALYSE: INSPIRATION TIL DINE UNDERSØGELSER

Du kan tage fat på mange forskellige vinkler i dine analytiske undersøgelser, når du skal arbejde med det antropocæne og posthumanisme. Hvis du vil fordybe dig særligt i det antropocæne, er det oplagt at finde værker, der tematiserer naturen og mennesket i forhold til hinanden. Prøv at finde helt klassiske landskabsmalerier, men også værker, der er langt mere eksperimenterende i deres undersøgelse af 'naturen'. Hvad med fx Lemmerz' installation af sammensyede, forrådnede grise-kroppe? Brug den tværanalytiske tilgang, hvor du sammenligner værker på tværs af kunsthistoriske tidsperioder og udtryksformer. Hvilke forskelle og ligheder dukker op? Prøv at holde dine betragtninger om form og indhold op mod den eller de kontekster, værkerne er skabt i eller til.

Hvis du hellere vil arbejde med det posthumane, kan du prøve at google *bio art* i sammenhæng med *science*. Du vil blive overrasket over, hvordan kunstnere samarbejder med videnskabsfolk og bruger videnskabelige metoder og bioteknologi til at eksperimentere med spørgsmålet om, hvad natur og/eller menneske er. For eksempel ved at erstatte maling med DNA og lærred med petriskåle. Når du går analytisk til værks med det posthumane, vil du sikkert begynde at overveje, om den kunst, der skabes i den sammenhæng, er etisk korrekt.

UNDERSØG KUNSTNERE SOM:

- 1800-tallets danske landskabsmalere
- Aneta Grzeszykowska
- Artur Malewski
- Ewa Juskiewicz
- Izabella Gustowska og Roman Lipski
- Amalie Smith
- Emil Westman Hertz
- Lea Guldditte Hestelund
- Peter Frimand
- kunstnergruppen Superflex
- Marco Evaristti
- Eduardo Kac
- Amy Karle
- Oron Catt
- Katharina Grosse
- Rune Bosse
- Olafur Eliasson
- Caspar David Friedrich
- L.A. Ring
- Allan Otte
- H.A. Brendekilde
- Christo
- Andy Goldsworthy
- Karen Gabel Madsen
- Johan Bergström
- Anni Leppälä
- Tonje Bøe Birkeland
- Kirstine Vaaben
- Stelarc
- Patricia Piccinini
- Tomás Saraceno
- Samara Sallam
- Erik Steffensen
- Honey Biba Beckerlee

ELEV
ARBEJDE

Der findes også et væld af film og serier, der omhandler det posthumane og etiske spørgsmål, fx *Blade Runner*, *Black Mirror*, *Westworld* og *Raised by Wolves*. Her kan du vælge at analysere stills, sekvenser, filmplakater, episoder eller hele film, alt efter hvor omfattende din undersøgelse er.

Du kan søge på mange forskellige kunstnere, kunstværker og gennem mange forskellige kunsthistoriske perioder, når du skal finde inspiration til dine undersøgelser.

PRAKSIS: INSPIRATION TIL DINE UNDERSØGELSER

Når du skal arbejde praktisk med det antropocæne og posthumanisme, er det ikke kun fantasien, der sætter grænser. Også etiske spørgsmål vil komme i spil. Bio art-kunstnere samarbejder med videnskabsfolk, fx om at skabe selvlysende kani-ner eller ved at lade en robot antænde ilten fra ens eget blod. Nogle videnskabsfolk undersøger også, hvordan man kan lagre data i DNA. Derfor vil det være oplagt at samarbejde med naturvidenskabelige fag om at udvikle ideer til, hvordan man kan forene videnskab med kunsten.

Men du kan også fremstille dine egne kunstværker, der undersøger, om men-nesket er natur eller teknologi eller ... Hvad med fx at tatovere (med teatersminke eller tusch) QR-koder på alle i din klasse, så folk, der går forbi og scanner disse koder, modtager en masse information om den person, de netop har scannet? Er det etisk korrekt at etablere sådan et overvågningssamfund på gymnasiet?

Du kan også gå mere klassisk til værks og skabe kunstneriske værker, der sæt-ter spørgsmålstejn ved vores måde at behandle klimaet på. Her kan du fx hente inspiration til din idéudvikling i ARKENs udstilling "Dyr i kunsten" fra 2020, der blandt andet debatterer isbjørnens fremtid. Det er også oplagt at lave en skralde-skulptur, gerne af aflagte madvarer, der langsomt går i forrådnelse. Eller hvad med at lave en parafrase over Evaristtis guldfisk i blender?

Igennem kunsthistorien går et motiv, hvor man ser et menneske foran et land-skab, ofte igen. Mest kendt er nok "Vandrereren over tågehavet" malet af Caspar Da-vid Friedrich i 1818. Du kunne undersøge i praksis, hvordan menneskets forhold til naturen i dag kunne udtrykkes med dette motiv.

TIL VIDERE LÆSNING I BOGEN

Vil du gerne vide mere om menneskets specifikke forhold til det sted, det befinder sig, kan du læse artiklen "Stedet ånd og fænomenologi". Eller du kan læse om følelsen af fremmedgørelse og fortrængning i artiklen "Das Unheimliche". I artiklen "Grotesk æstetik" kan du blive klogere på hybrider og forvrængede former.

KILDER

- Granild, Lars: "Antropocæn og posthuman litteratur". I Sine Dalsgaard Kristensen, Johannes Fibiger & Gerd von Buchwald Lütken: *Litteraturens Huse*. Systime, 2020
- Gregersen, Martin & Tobias Skriversen: *Den materielle drejning*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2016
- Hansen, Rikke: "Kunst i den antropocæne tidsalder". *kunsten.nu*, september 2015
- Heding, Gry: "Det danske antropocæne landskab". I Gertrud Oelsner & Gry Hedin: *Jordforbindelser. Dansk maleri 1780-1920 og det antropocæne landskab*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2018

E L E V A R B E J D E

